

МЕЖДУНАРОДНИЯТ ТЕХНИЧЕСКИ СТАЖ НА АРХИВИТЕ В ПАРИЖ КАТО ОБРАЗОВАТЕЛЕН И ПРОФЕСИОНАЛЕН МОДЕЛ

д-р Росица Маркова, ЦДА

През 2016 г. участвах в известния и у нас *Международен технически стаж на архивите в Париж (МТСА)*, организиран от Отдела за научна и техническа специализация към Главна дирекция „Културно наследство“ при Министерство на културата на Франция, с подкрепата на *Междуведомствената служба на архивите на Франция (Service Interministériel des Archives de France – SIAF)* и на Главния секретариат на министерствата на културата и на външните работи. *Стажът* се провежда се всяка година от 1951 г. досега.

По своята същност това е стаж, предназначен за франкофони, чиято цел е специализация по архивистика за френски и чуждестранни професионалисти. Понастоящем обучението е разпределено в пет модула, а стажантите-франкофони, представители на различни държави, могат да осъществят обмен на опит, да създадат мрежа от професионалисти, обединявани от сходни идеи и желание за сътрудничество.

Идеята за създаването на стажа принадлежи на известния френски архивист и общественик *Шарл Бребан* (1889–1976), директор на Френските национални архиви през периода 1948–1959 г., който е и председател на *Международния съвет на архивите (МСА)* през 1950 г. Тогава, както е известно, се провежда Първият конгрес на МСА, Бребан споделя своите възгледи за промените в професията и новите предизвикателства пред архивистите. Идеята му за един *Национален стаж на архивите*, като място за усъвършенстване на административните умения на възпитаниците на съществуващото още от 1821 г. *École nationale des chartes*¹,

се възприема от директора на същата – *Клови Брюнел*. Една такава форма на обучение би способствала и за разширяване на познанията на чуждестранните архивисти-франкофони по архивистика и документалистика.

Целта на *Бребан* е да бъдат обединени усилията на архивистите от петте континента за възстановяване на доброто състояние и опазването на писменото историческо наследство, пострадало от Втората световна война². Той предлага да изготви програма за френските и чуждестранните архивисти, по която да се провежда бъдещият стаж.

Така се стига до практическото осъществяване на идеята за *Стажа*, чиято първа сесия се провежда във времето от м. ноември 1951 г. до м. март 1952 г. Още тогава се отбелязва, че обучението не цели единствено разпространяване на достиженията на френската архивна школа, а главно полагане основите на една „лаборатория“ за научен и практически обмен между специалисти от различни държави, носители на различни култури и традиции. Не е трудно да се направи връзка, че организирането и провеждането на Стажа още от самото начало е в съзвучие с духа на приетата впоследствие *Хагска конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт (14 май 1954)*.

През годините програмата на *Стажа* се променя с оглед учебното съдържание и продължителността на провеждането му, но идеята за неговото съществуване се възприема от архивната общност в рамките на МСА³.

Българската държава също участва със свои представители в този образователен форум, провеждан неизменно в Париж. Самите български курсисти, съгласно изискванията, работят в архивни и научни институции. През изминалите години в *МТСА* участват, както служители в тогавашното Главно управление на архивите при МС и от НБКМ „Св. св. Кирил и Методий“, така и университетски преподаватели от СУ „Св. Климент Охридски“. След успешното завършване на *Стажа*, повечето от тях споделят впечатленията си за придобитите знания и професионален опит от съответното обучение⁴.

Подборът на стажантите по линия на *МТСА* се извършва и по критерий за необходимо ниво на владеене на френския език, както и мотивацията на всеки от тях, като крайната оценка се дава от френските културни служби в съответната държава. Друг важен критерий е професионалната биография на кандидата, която доказва не само потребността от подобно обучение лично за него, но и разкрива потенциала му на популяризатор на френската архивна школа в бъдеще⁵.

По-конкретно, през 2016 г. в *МТСА* бяха класирани 34 стажанта от 27 държави. Повечето курсисти идваха от Африка – страните от Магреба и Кот д'Ивоар, Гвинея, Мали, Буркина Фасо, Бенин. От Виетнам и Бразилия имаше по един стажант. Останалите представляваха европейски държави и Русия.

Всички участниците, съгласно посочените критерии при подбора им, са служители в националните и регионални архиви, в архивни отдели на министерства и други институции, както и архивисти, работещи в частни фирми (Мали, Гвинея). Интересно е да се отбележи, че именно през 2016 г. в *МТСА* за първи път участват и студенти от *Магистърска програма по опазване на културното наследство* от университета Сенгор, Александрия.

Повече от 60 години *МТСА* продължава да бъде високо ценена и международно призната форма за специализация и обучение на специалисти от френските архиви и архивисти от различни държави по света. Същевременно, всеки участник има задача да представи структурата и особеностите на архивите на страната, от която идва, методите за класификация и описание на документите, формите за тяхното популяризиране и т.н.

В началото на *МТСА* пристигат представители само от 6 държави: Аржентина, Гърция, Бразилия, Таити, Ливан и Великобритания. Останалите курсисти са французи, възпитаници на *École de charts*. Специализацията продължава три месеца, лекциите са в аудиториите на Сорбоната, а програмата включва също посещения във френските архиви и музеи. Освен това, са предвидени посещения в читалните на архиви и библиотеки, където стажантите имат възможност да направят проучвания по тема, която лично ги интересува⁶. В тази връзка е интересно е да се припомни, че през 1982 г. Елена Мирчева по време на обучението си в *Стажа* успява да изготви подробна справка за участието на България в Балканската и Първата световна война, а също и за икономическото и политическото състояние на страната ни в началото на ХХ в. по документи, съхранявани в Националния архив и в Архива на Службата за сухопътни войски на Франция⁷. В писмо до Панто Колев, Е. Мирчева споделя, че възможностите за събирателска работа извън рамките на обучението са минимални: *почти всеки ден има запланувано мероприятие и вратичка за целодневна работа в архивите почти не се отваря*⁸.

Все пак, постигнатите резултати привличат интереса на тогавашния *Колегиум на Главно управление на архивите* (понастоящем *Държавна агенция „Архиви“* – ДАА). Както свидетелства запазеният проект на решение на

същия по този повод, препоръчва се да се взема под внимание от архивистите въпросният доклад с откритите материали от стажантката, като в бъдеще се полагат повече усилия за издирването на неизвестни свидетелства за българската история, съхранявани в чуждестранните архиви⁹.

Всяка година броят на стажантите, избрани да бъдат обучавани в МТСА, е различен. Средно годишно в Стажа се приемат около 25–30 души от приблизително 25 държави.

След създаването на *Института за национална памет* през 2000 г., в МТСА вече не участват възпитаниците на *École nationale des charts*¹⁰. В наши дни МТСА приема френски архивисти, които нямат предварителна професионална квалификация по архивистика и палеография.

Традиционно програмата на Стажа включва два основни цикъла, покриващи принципите на теорията и практиката в архивно-информационния сектор, а именно: **международен цикъл** – история и организация на архивите във Франция; архивно законодателство; международно архивно сътрудничество; и **общ цикъл от лекции и упражнения**, разделен на четири модула: комплектуване на архивите с документи; обработка на архивните фондове, правила и международни стандарти за архивно описание; консервация и реставрация на документите; популяризиране на документалното богатство и неговото използване¹¹.

С течение на времето продължителността на стажа (*три месеца*) е редуцирана до пет седмици. Въпреки това МТСА е един бележит момент в професионалното израстване на всеки от стажантите – възпитаниците му винаги говорят с ентузиазъм и убеденост за обучението си в Париж¹². Следователно МТСА се е утвърдил като място, където специалисти от държави с дълголетни традиции в архивната теория и практика се срещат със специалисти от страни от Африка и Азия, в които, по стечение на историческите обстоятелства, създаването на националните им архивни системи значително закъснява. По принцип обаче, без значение произхода, географското разположение на държавата и нейното икономическо развитие, само работещи архивисти имат право да бъдат обучавани в МТСА.

През годините се постига гъвкава организация в програмата на обучението, утвърждава се традиция да се извършват пътувания с учебна цел извън Париж за запознаване на курсистите с постиженията на френските архиви по места, включително и на архивите в частния сектор. Може да се обобщи, че програмата на стажа еволюира с течение на времето и успешно се адаптира към промените в обществото, както и към новите изисквания към професията *архивист*. Следователно съвременната визия

на *Стаж* е съобразена с тенденциите в развитието на архивно-информационния сектор, в това число и университетското професионално архивно образование, както и изискванията към професията на архивиста.

Добър пример в тази насока е сътрудничеството между *MTCA* и *Международния портал за франкофонска архивистика (PIAF)*. На практика *PIAF* е единно пространство за *онлайн* обучение и обмяна на опит между архивистите – франкофони от целия свят. Същият функционира от 2004 г., а 2016 г. е четвъртата поредна година в партньорството на *Портала* с организаторите на *MTCA*.

Чрез *PIAF* се споделят професионални умения, опит и знания между самите стажанти с преподаватели и специалисти-архивисти, без значение мястото, където те се намират, както и времето. Стремешът е да се изгради единна архивна общност и пространство за обмен на постигнатите добри практики, за хармонизиране на теорията с дейността на архивите и архивната професия. Така и адаптацията на специалистите към техническите иновации, повсеместното навлизане на информационно-комуникационни технологии и актуализацията на архивното законодателството ще се извършва по-бързо и ефективно.

Специална част от *Портала*, наречена *E-pro (l'espace pro – професионално пространство, бел. Р. М.)*, предвижда реализиране на заложените идеи на практика. За целта в него са качени лекции с повече от 200 часа учебно съдържание, обединени в десет теоретични курса по архивистика, разпределени в 15 модула, заедно с *Речник на архивната терминология*. Всеки курс предлага библиография с основните разработки по разглежданата тема, упражнения с ключ за верните отговори и мултимедийни връзки, които илюстрират изложението (*видеа, снимки, звукови записи и анимация*).

На страницата на сайта са посочени връзките за обучение, документиране и работа в екип. В пространството за съвместна работа *E-Pro* е създадена и виртуална група на участниците в *MTCA*, наречена *STIA 2016*, за да улесни съвместната работа и комуникацията между стажантите и ръководителите на всеки следващ модул.

Намеренията са да се развие и динамизира *E-Pro*, като съществена част от работата на стажантите в *MTCA*. В центъра попадат, както индивидуалните проекти на всеки участник, така и работата по групи, които пространството предоставя като възможност.

Идеята на създателите на *E-pro* е то да се използва пълноценно, за да разкрие и изпълни замисъла, заложен в портала. Включването на *MT-*

СА е направено с оглед пространството да се оживи, тъй като стажантите ще бъдат мотора на съвместната работа и професионалния обмен, респ. прилагането на *savoir-faire u savoir-vivre* в архивна среда.

На принципа на сайта *Facebook*, всеки регистриран член на *PIAF* създава свое портфолио, в което помества информация за своя професионален опит, интереси, като може да участва и във форумите на *Портала*. С времето профилът се допълва и обновява с нови професионални контакти, и участникът може да споделя впечатления и мнения от работата, преживяванията си в *МТСА* (ако е стажант) и др. *PIAF* е отворен за всички, които ползват и работят с френски език, интересуват се от развоя на архивното дело във франкофонските държави.

Основна задача на *PIAF* е да разпространява тенденциите и новостите в архивната теория и да предостави свободен достъп на всички заинтересувани от полезните практики в архивите. Тези функции *Порталът* изпълнява с поддържане и обновяване на специализирани рубрики, в които се публикуват новостите в архивната работа. Сред тях е блогът на *Портала*. Затова сайтът, даващ свободен достъп за участие, е в състояние на постоянно развитие и актуализация. Чрез форумите, в *Портала* се инициират професионални дискусии, които подхранват интереса на потребителите. Представата за *PIAF* може да се допълни и чрез страницата му във *Facebook*, както и от т. нар. *Дневник на МТСА (Journal de bord du STIA)*, редовно попълван и съставян от стажанти на *МТСА*¹³.

Преувеличено би било да се смята, че точно *МТСА* ще спомогне за цялостното оформяне на профила и съвестта на архивистите. Това е индивидуална задача при формирането на всеки един професионалист. Стажанти на *МТСА* обаче впоследствие са членове и представители на *МСА*, *ЮНЕСКО*, *ИКОМ*, *ИКОМОС*, *Кръглата маса на архивите* и други международни организации и научни форуми. Това означава, че стажът изпълнява първоначалния замисъл на Шарл Бребан – да се хармонизират идеите за опазване на световното документално наследство, които стажантите излъчват по време на престоя си в Париж, а тяхното осъществяване и детайлизиране впоследствие е във високите нива от международното архивно сътрудничество.

МТСА оказва силно влияние върху възпитаниците си с популяризирането на френския професионален архивен модел и възпитание на отношение към архивите, като към най-значимите белези за високо културно равнище на една държава и отговорността на архивистите за опазване документалната памет човечеството.

Бележки

¹ *Нейкова, А.* Организация на националните архиви и статут на професионалното архивно образование. С. 2016; <<http://electronic-library.org/articlars/Article%200241.html>>.

² *De France, J. P.* Stage Technique International d'Archives 1951–2000: 50-eme annivairsaire du Stage technique international d' archives. 1951–2000. Paris, Direction des Archives de France, 2000, p. 7.

³ *Ibid.*, p. 8–10.

⁴ *Възвъзова, К.* Международен курс по архивистика, организиран от Националните архиви на Франция. – ИДА, 1968, 16, с. 360–363; *Анчова, К.* Ново архивно законодателство във Франция. – АПр., 1981, № 2, с. 72–77; *Петрова, В.* Международен технически стаж на архивите. – АПр., 1989, № 1, с. 69–73; 50 години Международен технически стаж на архивите в Париж. – АПр., 2001, 3–4, с. 41–44; *Янева, Б.* Международен технически стаж на архивите. – АПр., 1993, 1–2, с. 103–105; Един поглед върху дейността на френските архиви. – АПр., 1993, № 3–4, с. 71–75; *Василева, Е.* Международен технически стаж на архивите 3 април–20 юни 1996 г. – АПр., 1996, № 3–4, с. 152–155. Припомняме, че България е член на Франкофонската общност (1993), на Международната асоциация на архивите (1994); 2004 г. е проведено двуседмично обучение по програма “Courants” в Париж на представител на ДА „Архиви“.

⁵ *De France, J. P. S. Salazar-Zea.* Bilan du Stage Technique International d' Archives a Paris, 2016, p. 1–2.

⁶ *René-Bazin, P. et M. Tammaro,* Le Stage Technique International d'Archives: An Historical Overveiw and Future Prospects. In: The American Archivist, Vol. 51, 1988, p. 356–362.

⁷ ЦДА, Ф. 540, оп. 5, а. е. 118, л. 4–14; л. 16–17.

⁸ ЦДА, Ф. 540, оп. 8, а. е. 276, л. 29–30.

⁹ ЦДА, Ф. 540, оп. 5, а. е. 118, л. 15.

¹⁰ Институтът за национално и културно наследство е приемник на Френският институт за реставриране на произведенията на изкуството (1996), което от своя страна е приемник на други две по-стари институции: *Френското училище за национално културно наследство* и *Френският Институт за реставриране на произведенията на изкуството* (1977). През 2000 г. *Училището за реставрация на културно наследство* прераства в *Национален институт по културно наследство (Institut nationale du patrimoine)*, с обособени катедри по консервация и рестав-

рация на движимите и недвижими културни ценности, в това число и документалното наследство. Тази година бележи и краят на господството на *шартистите* в МТСА.

¹¹ Подробен разказ за програмата на МТСА и обучението ми през 2016 г. има в статията: *Маркова, Р.* Двадесет години по-късно. Международен технически стаж на архивите в Париж през погледа на един български стажант. – АПр., 2016, № 2, с. 69–77.

¹² *Témoignages de Madame René-Bazin et de Madame Masson.* In: 50-eme anniversaire du Stage Technique International d'Archives. 1951–2000. Paris, Direction des Archives de France, 2000, p. 18–21.

¹³ <<https://fr-fr.facebook.com/piafarchives/>>; <<http://www.piaf-archives.org/actualites/journal-de-bord-du-stia-2016>>.